

צמל (משמאל) ולקוחות במישרדה
 אסור לי לעבוד ללא תשלום. אז אני רושמת: חובות!

אל-עזיזי שאהין, המבקשות להצטרף אליו לעמאן. לשם הגיע אחרי שגורש ללבנון. דבר אחר המעסיק אותה הוא מיכתב תלונה חריף לשר-הביטחון. על היחס המשפיל והאכזרי לעצירים ערביים בכלא טול-כרם.

במהלך הראיון באו למישרד בעלה ובתה בת השלוש. לאה נכנסה ללחץ. היא פוחדת מכל חשיפה מישפחתית. היא נשואה לאחד מפעילי מצפן. למרות שהאיש ידוע, לא אציין פה את שמו. עליפי בקשתה. ילדיה נושאים את שם מישפחתו. שהוא יותר יהודי מיהודי, והיא פוחדת להזיק להם. פוחדת שיהיו אותה כאמם.

בעלה, העומד בראש המישרד לאיני-פורמציה אלטרנטיבית, הוא נצר למישפחת רבנים ממורסמת. הוא שותף לדיעותיה של רעייתו. בבית שלהם אין ויכוחים פוליטיים. רק הבן, בן ה-12, מתמרד ומתנגד להשקפת עולמם של הוריו. הוא רוצה להיות כמו כולם. אמרה לאה. הוא לא רוצה להיות יוצא-דופן. הבת הקטנה, בת השלוש, עדיין אינה מבינה, אך לאה מניחה כי אותם הקשיים העוברים על בנה יעברו בוודאי גם על בתה.

היא אינה מרגישה שהיא מקריבה משוהו. היא מאמינה בדרך. גם העובדה שהיא כמעט מוקצה מחמת מיאוס בחברה הישראלית אינה משפעה עליה. יש להניח כי את השינאה וההתנגדות היא חשה במנות קטנות, מכיוון שרוב עיסוקה עם עצירים ואסירים ערביים. והחוג החברתי שאליו היא משתייכת הוא אנטי-ציוני לא מפותח.

ביום השישי של השבוע שעבר היה מישרדה של לאה צמל נתון בהתרגשות רבה. עשרות טלפונים, עשרות בני-מישפחה של אסירים המוצים בכלא עונש-מאסר ארוכים, לקוחותיה של לאה, באו להתעניין ביקוריהם. לאה צמל, בחצאית פרוונית נחולה ובחולצה סנדלים תואמים, אשה נאה מאוד, ללא איפור, מכירה את כולם בשמותיהם. הם מעריצים אותה. אחת מלקוחותיה מרמאללה מביאה שוקולד. ה' צעירה הנאה סיפרה לי באנגלית כי הכיבוש הישראלי עזר מאוד לשיחורו האשה הפלסטינית. לאה הסכימה לדבריה. בהנהנה בראשה.

לקראת הראיון היא היססה. במהלכו היא אמרה יותר מפעם אחת שהיא מצטערת שהחליטה להעניק לי אותו. היא ביקשה לדבר רק על עבודתה. ניסתה להימנע ככל האפשר מראיון אישי. אך הבינה שהדבר בלתי-אפשרי. כישראלית, היא בהחלט עוף מוזר. 'עוזרת למחבלים', אומרים עליה. 'אמא שלך מחבלים', אמרו פעם לבן שלה. שחזר הביתה בוכה וקשה היה להרגיעו. היא בחרה לגור, ביחד עם מישפחתה הקטנה, באחת השכונות הירושלמיות הוותיקות, הנחשבות כאחד ממעוזי הליכוד. בשכונה הזו מתגוררים אנשים פשוטים, המבוססים את יחסיהם ההדדיים על חיי יום-יום. אם אתה בסדר איתם, הם בסדר איתך. אם אתה נחמד אליהם, הם נחמדים אליך. בשכונה הזאת הדלתות פתוחות

והשכנות נכנסות זו אל זו, ללוות ביצים או חלב. היה ברור כי למרות עיסוקה של לאה - שאינו לרוחם של שכניה, כשם שאינו לרוחם של רוב תושבי ישראל - יתגברו השכנים על ריגשותיהם ויבססו את יחסיהם איתה ועם מישפחתה על המישור האישי. וכך היא סיפרה לי שיחסייה עם שכניה מצויינים. ושעם ידידיה נמנים גם ציונים מובהקים. רחמנא ליצלן.

אם וכאשר תקום המדינה הפלסטינית, יקראו בה ודאי רחוב על שמה של לאה צמל בעיר הבירה, ובה ישתלו עץ על שמה.

„אני חוגגת קודם כל את אחד במאי. את שאר החגים אני חוגגת בשביל הילדים”

בשדרת חסידי אומות העולם. עד אז היא נחשבת בחברה הישראלית כמעט מוקצה. חיה בשוליים הכי קיצוניים של השמאל, ומאמינה באמונה עזה שזו הדרך האחת והיחידה לממש את עצמה ואת חייה. המוזר בכל העניין הוא שדווקא עם עמיתתה, פליציה לנגר, יחסיה קורקטיים בלבד, בלשון המעטה. שאלתי את לאה לסיבה, והיא השיבה: 'יש רק סיבה אחת - היא חברת המיפלגה הקומוניסטית. וזה צריך לענות לך על הכל'.

עם פליציה לנגר, בלי פליציה לנגר, לאה צמל מחשיבה עצמה לוחמת למען זכויות האדם באשר-הוא. היא לחמה במיסגרת התנועה הפמיניסטית הישראלית, שכאחיו-תיה בעולם דעכה ונעלמה. היא לחמה את מילחמתם של הפנתרים השחורים והיא לוחמת את מילחמתם של האסירים הביטחוניים. מכאן ועד לאובדן זהותה כיש-ראלית וכיהודיה הדרך לא ארוכה במיוחד. צמל בחרה לעצמה את התיזה שהיא אנטי-לאומנית, אנטי-פטריוטית, ולא איכפת לה כלל באיזו מדינה היא חיה ומיהו ראש-הממשלה.

תרצו או לא, אין ללאה צמל דרך אחרת לחיות בארץ הזאת, אלא באמונתה זו.

למה את עושה מה שאת עושה?
 אני לא רואה את עצמי עושה משוהו אחר.
 למרות כל הקשיים, הקורבנות די אישיים והבעיות שאת גורמת לילדייך?
 למרות כל הקשיים, את שואלת אותי למה אני עושה את זה, למה, ברצינות, באמת, למה?
 הנה, כשאת שואלת אותי את השאלה הזאת, שאני אף פעם לא מרשה לעצמי, אני נזכרת

מרוצפת בפליטים שמטלטליהם על הראשו, שירדו לגשר. היהודי הנורד בעל כופיה. הייתי המומה. אחר כך היו פירסומים חצי-מחתרתיים על הנעשה. היה הפירסום הזה של עמוס קינן, על שלושת הכפרים שנמחקו מעל פני האדמה. בתחילה היה קשה להאמין, אבל לאט-לאט לא רק שהאמנתי - התחלתי לפעול. ממש לפעול.

את זוכרת מה היתה הפעילות הפוליטית המעשית הראשונה שבה השתתפת?

חליל טועמה, שהיה סטודנט באוניברסיטה.

במיקרה שקרה לי, יום אחד הייתי בבית-המישפט העליון. הכנתי את התיק הזה במשך זמן רב, היו לי סיכויים לזכות. סוף-סוף תיק בעל סיכוי. עברתי על זה ימים ולילות. והנה, גם במישפט הזה לא הצלחנו. יצאתי מבית-המישפט העליון, אחרי כל המאמצים שהשקעתי, בהרגשה שכאלו שפכו עליי דלי מים קרים.

יחד איתי במישרד עובד עורך-דין חדש, שעבד יחד איתי על התיק. הוא התמוטט ואמר לי: 'לאה, מה זה? זה לא יכול להיות שהפסדנו בתיק הזה?' אמרתי לו: הפסדנו, ואז הוא אמר: 'לאה, איך את יכולה להמשיך, אם את מפסידה בקיים כזה בבית-המישפט העליון, איך את יכולה להמשיך?' הוא פשוט נשבר.

הייתי מיואשת. הלכתי למישרדה, לאיזה עניין, ושם פגשתי את אחד השוטרים הקטנים. אלה אנשים שאת לומדת להכיר עם השנים. את חיה איתם ונוצרת איוו מערכת-יחסים. אמרתי לו: 'יא ששון, איך אתה ממשיך בעבודה המחורבנת הזו? והוא השיב לי: 'מה זה, איך אני ממשיך? צריך להמשיך, אז אני ממשיך.' ואז אמרתי לו: ששון, תודה רבה לך, ברגע זה גרמתי לי להבין למה אני ממשיכה. כל עוד אתה ממשיך - אני ממשיכה.

זהו זה. אני לא יודעת למה אני עושה את מה שאני עושה, ולמה התחלתי לעשות את זה. אני ממשיכה כל זמן שהם ממשיכים. זהו זה.

מתו התחלת להיות מעורבת ב' ענייני של דיכוי ערבים ובפוליטיקה?

אחרי 1967, אז החלה המודעות הפוליטית שלי. למדתי באוניברסיטה מישפטים.

למדתי מישפטים לצורך התפקוד שנטלת על עצמך בחיים?

לא. למדתי מישפטים כי הייתי ילדה טובה מחיפה, שהלכה לאוניברסיטה העברית. הייתי ציונית בלתי-פוליטית. גרלתי בבית חיפאי רגיל. אבא היה מהנדס, אמא עקרת-בית. למדתי בניגנסיה ביאליק והלכתי, כמו כולם לצבא.

בבית היו איזה ריעות פוליטיות ברורות?

שום דבר מיוחד. היו השקפות ליברליות. אבל אז, לפני 1967 הערבים לא היו קיימים. אז יכולת להרשות לעצמך השקפות פוליטיות. ההורים שלי היו אנשי תנועת-העבודה.

זמה קרה ב'1967?

השוק שחטפתי היה עצם המילחמה. במהלך המילחמה הייתי מתנדבת כאן, במסוררה, שמחתי מאוד על מה שקורה. הנה, יהיה שלום, איחודי העיר. אבל פיתאום נוכחתי לדעת שהאכילו אותי קש.

אני חושבת שהשוק שחטפתי מקביל לשוק של הצעירים האמריקאיים ממילחמת-וייטנאם.

אז התחלתי להתחבר לחוגים אנטי-ציוניים והתחלתי לשאול שאלות: מה זאת ציונות ומה באמת קרה ב'1948. אבל המניע הגדול לשינוי שחל בי היה השוק בעיקבות המילחמה.

ב'1967 כולם היו באופוריה. למה דווקא את היית בהלם?

אני זוכרת שבמהלך המילחמה לקחו את כל המתנדבים לטיול ליריחו, וכל הדרך היתה

„יכולה להיות לי ביקורת על אנשי אשף, אבל זו ביקורת בתוך המחנה”

נעצר כאשמת מגע עם סוכן זר, והעמידו אותו לדין בבית מישפט צבאי.

זכרת את חליל טועמה באופן אישי?

בכלל לא! אבל הצטרפתי למחאה, ואז היכרתי את חיים הגנבי, והצטרפתי בעיקבות פעולת המחאה הזו למצפן.

כלייך מזה? צעירה ציונית, אנטי-פוליטית, משנה בתוך כמה ימים את עמדותיה מהקצה לקצה ומצטרפת לארגון שנחשב אז לקיצוני עד אימה?

לא. זה לא היה כלייך מזה, זה לא היה כלייך פשוט. קודם ישבתי על הגרר, ועוד הספקתי לנסוע לארצות-הברית. ושם קרה לי דבר מוזר: כשהייתי פוגשת בציונים, הייתי אנטי-ציונית והייתי מתוכחנת איתם עד חורמה. וכשהייתי פוגשת אנטי-ציונים, מצאתי את עצמי ציונית.

המתוכחנת בלהט בעד הציונות. ממש נקרעתי בין הנאמנות שלי לציונות, כאשר משימים אותה, לבין מה שחששתי באמת. ואז אמרתי לעצמי: לאה, את לא יכולה להיות חצי-יהודית, את צריכה להחליט - או, או.

וכך, כשגמרתי את הפקולטה למישפטים, בשנת 1972, בחרתי לעצמי את דרך-העבודה שלי והתחלתי לעבוד עם לקוחות ערביים.

מעולם לא ייצגת לקוחות יהודיים?

כן ייצגתי, עד היום, פה ושם, אני מייצגת לקוחות יהודיים. בעיקר כמישפטי-גירושין של חברים. כשהפנתרים היו פנתרים, עברתי איתם. ייצגתי גם את התנועה הפמיניסטית, והייתי מעורבת בכל מה שקשור בדמוקרטיה.

מי היו הקלוינטים הראשיים שלך?

המישפט הראשון היה הרשת הישראלית ערבית, שבה נתפס אורי אריב. בשלב הראשון

הכניסה למישרד צמל
 השם באנגלית, ולא במיקרה